

WOJCIECH GÓRALSKI
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
w.goralski@uksw.edu.pl
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6548-4120>

PROBLEMATYKA NIEZDOLNOŚCI KONSENSUALNEJ
DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA
W PRACACH PAPIESKIEJ KOMISJI DO REWIZJI KPK
W FAZIE WYPRACOWYWANIA NOWYCH KANONÓW (1966-1973)

THE PROBLEM OF CONSENSUAL INCAPABILITY TO CALL MARRIAGE
IN THE WORKS OF THE PONTIFICAL COMMISSION FOR REVISION OF THE *CIC*
IN THE WORKING PHASE OF THE NEW CANONS (1966-1973)

Abstract. Commenced after the end of the Second Vatican Council, the reform of canon law included, *inter alia*, matrimonial law. A particularly important area of codification in this respect was the marriage consent, which is the cause of marriage. The lack of regulations on consensual capacity in the 1917 KPK and the development of psychological and psychiatric sciences prompted the doctrine and jurisprudence to fill this gap. No wonder that in the process of reforming and codifying canon law, the Pontifical Commission for the Revision of the *CIC*, supported by the consultors, attempted to define more precisely the consensual incapacity.

The intensive work of the consultants of the *De matrimonio* team of the Pontifical Commission in this regard (in the first phase of codification: 1966-1973) resulted in the preparation of a draft of new canons, which became the basis for further work. The jurisprudence of the Tribunal of the Roman Rota played a significant role in the process of revision and codification.

The subject of this study is the process of shaping the future can. 1095, ff. 1-3 of the Code of Criminal Procedure in the first of the above-mentioned phases (1966-1973) of the complex process of the post-conciliar revision and codification of canon law. In the first part, the author discusses the works carried out in the years 1966-1970, and in the second part, the works lasting in the years 1970-1973.

Keywords: marriage; marriage consent; consultors; draft canons.

WPROWADZENIE

Zapowiedziana przez Jana XXIII – w przemówieniu do kardynałów *Questa festiva ricorrenza* z 25 stycznia 1959 roku¹ i w Encyklice *Ad Petri cathedram* z 29 czerwca tego samego roku – odnowa i reforma prawa kanonicznego², potwierdzona następnie w Konstytucji apostolskiej *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* z 29 czerwca 1960 roku³, ściśle powiązana z ideą Soboru Watykańskiego II, została zainicjowana ustanowieniem przez tegoż papieża, 28 marca 1963 roku, a więc wkrótce po zakończeniu pierwszej sesji Vaticanum II, Papieskiej Komisji do Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego⁴. Organ ten, złożony początkowo z czterdziestu kardynałów, wspierany przez powołane 17 kwietnia 1964 roku Kolegium Konsultorów, skupionych w zespołach tematycznych (m.in. *De matrimonio*), postanowił rozpocząć prace kodyfikacyjne po zakończeniu Soboru Watykańskiego II⁵.

Główny ciężar pracy nad przygotowywaniem projektów poszczególnych kanonów odnowionego *ius canonicum* spoczywał na poszczególnych Zespołach konsultorów (początkowo dziesięciu, a następnie czternastu), do których powołano wybitnych ekspertów z zakresu danej gałęzi prawa kanonicznego. Każdy z tych zespołów, składających się z 12-15 konsultorów, miał za zadanie przygotowywanie schematów (projektów) kanonów i przekazywanie ich Papieżowi, który decydował, jak należy procedować dalej⁶. Działanie

¹ IOANNES XXIII, *Sollemnis allocutio ad Em.mos Patres Cardinales in Urbe praesentes habita 25 ianuarii 1959*, AAS 51(1959), s. 69.

² IOANNES XXIII, *Litterae encyclicae „Ad Petri cathedram”* AAS 51 (1959), s. 498.

³ IOANNES XXIII, *Constitutio apostolica „Sollicitudo omnium Ecclesiarum”*, AAS 52(1960), s. 551.

⁴ IOANNES XXIII, *Institutio Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici recognoscendo*, AAS 55(1963), s. 363-364; W. GÓRALSKI, *Kodyfikacja prawa w Kościele Łacińskim po Soborze Watykańskim II*, Płock: Płockie Wydawnictwo Diecezjalne 1983, s. 42-45.

⁵ F. CATOZZELLA, *I lavori di codificazione del Titolo: „De matrimonio”. Studio introduttivo*, [w:] *Il matrimonio nell’iter di revisione del Codice di diritto canonico. Atti editi e inediti*, red. F. Catozzella, L. Sabbarese, Roma: Urbaniana University Press 2021, s. 17-19; F. D’OSTILLO, *La storia del nuovo Codice di diritto canonico: revisione, promulgazione, presentazione*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 1983, s. 24-27.

⁶ Początkowo *iter procedendi* był następujący: 1. Przekazanie Ojcu świętemu wypracowanego przez zespół konsultorów schematu. 2. Skierowanie schematu, z odpowiednimi wyjaśnieniami co do wprowadzonych zmian i motywów, do organów konsultacyjnych (Konferencji Biskupów, dykasterii Kurii Rzymskiej, Uniwersytetów katolickich i Unii przelożonych generalnych zakonów). 3. Analiza tak ukształtowanych schematów przez Papieską Komisję ds. Rewizji KPK. 4. Przekazanie Ojcu świętemu definitywnego projektu do aprobaty i promulgacji. Zob. PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Brevis conspectus de labore hucusque a Commissione peracto deque peragendo*, „Communicationes” 6 (1974), s. 37; F. CATOZZELLA, *I lavori di codificazione*, s. 17.

zarówno zespołów konsultorów, jak i Papieskiej Komisji miało charakter konsultacyjny, a więc polegało na niesieniu pomocy Ustawodawcy kościelnemu, bez zastępowania go⁷.

Zespół Konsultorów *De Matrimonio* składał się początkowo z piętnastu znanych specjalistów w zakresie prawa małżeńskiego (J. Bank, D.S. Lourdu-samy, J. Schneider, L.L. Anné, T. Garcia Barberena, A. Che, J.B. Chen, P.F. Cremin, G. Damizia, Ch. De Clercq, H. Flatten, P. Huizing, G. Leclerc, J.S. Quinn, O. Giacchi), do których włączono następnie G. Casorię i V. Fagiolo. Relatorem Zespołu był P. Huizing, a każdej sesji przewodniczył R. Bidagor, sekretarz Papieskiej Komisji do Rewizji KPK. Zadanie protokolanta pełnił F. Voto. Obecność sekretarza wymienionej Komisji miała gwarantować koordynację prac różnych zespołów oraz jednolitość systematyczną w dziele kodyfikacji. Zazwyczaj jednemu lub kilku posiedzeniom każdej sesji przewodniczył bezpośrednio przewodniczący Papieskiej Komisji (początkowo P. Felici, który zastąpił P. Ciriaci)⁸.

Metoda pracy wszystkich Zespołów Konsultorów przewidywała dwie fazy. Pierwsza polegała na przygotowaniu materiałów na sesje. Znając materię wskazaną na obrady Zespołu, każdy konsultor wysyłał, na miesiąc przed rozpoczęciem sesji, własne *votum* do przewodniczącego Papieskiej Komisji. Otrzymywane *vota* były przekazywane relatorowi, który sporządzał relację lub wstępny schemat, w którym dokonywał reasumpcji kwestii i propozycji poszczególnych konsultorów, a następnie – na ich podstawie – formułował propozycje kanonów do kolegialnej dyskusji i poprawek. Podczas sesji, która stanowiła drugą fazę pracy Zespołu, jego relator przedstawiał syntetycznie wynik prac, referując materiał zawarty w *votach* poszczególnych członków Zespołu. Każdy z nich mógł w dyskusji bliżej wyjaśnić swoje racje dotyczące sformułowania danego kanonu. Owocem sesji stawała się relacja sporządzona przez referenta i zaproponowany (w końcowym głosowaniu) schemat kanonów⁹.

Trwający wiele lat proces kształtowania się nowego prawa, w tym prawa małżeńskiego, objął trzy następujące fazy: 1) Wypracowywanie nowych kanonów (1966-1973); 2) Konsultacje i analiza zgłoszonych uwag (1975-1978);

⁷ Zob. P. FELICI, *A che punto è la preparazione del Codice?* „Communicationes” 1 (1969), s. 74.

⁸ F. CATOZZELLA, *I lavori di codificazione*, s. 17-20.

⁹ Tamże, s. 20; *Congregatio plenaria. Relatio Cardinalis Praesidis*, „Communicationes” 9(1977), s. 70; Gdy chodzi o Zespół Konsultorów *De matrimonio*, to z uwagi na złożoność materii debaty nad projektami przedłużały się, niekiedy na kilka sesji, a niekiedy proszono o *vota* konsultorów i przygotowanie nowej relacji przez relatora. Każdy projekt kanonu, a niejednokrotnie nawet jego fragment, był przedmiotem głosowania Zespołu.

3) Ponowne zbadanie kanonów przez Papieską Komisję do rewizji KPK (1980-1981).

Gdy chodzi o prawo małżeńskie, należy wspomnieć, że w owym procesie rewizji i kodyfikacji niemałą rolę odgrywało orzecznictwo Trybunału Roty Rzymskiej¹⁰.

Przedmiotem niniejszego studium jest proces kształtowania się przyszłego kan. 1095, nn. 1-3 KPK w pierwszej z wymienionych faz (1966-1973), złożonego procesu posoborowej rewizji i kodyfikacji prawa kanonicznego.

1. OKRES 1966-1970

Prace Zespołu konsultorów *De matrimonio* podjęto podczas sesji, które odbyły się w dniach: I (24-29 października 1966), II (3-8 kwietnia 1966),

---

¹⁰ Zob. S. VILLEGGIANTE, *La capacità psicologica come causa di nullità del matrimonio in diritto canonico*, Roma: Pliniana 1974, s. 26-60; M. CANONICO, *L'incapacità naturale al matrimonio nel diritto civile e nel diritto canonico*, Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane 1994, s. 69-82; Już w *Dec. c. HEARD z 04.12.1941* (SRRD 33(1941), s. 489, n. 2) stwierdzono: „Sed supposita sufficienti scientia in agente, requiritur etiam ad consensus valorem sufficiens deliberatio voluntatis, quae sane non solum deest ubi deest intellectus, sed etiam ubi ob perturbationem phantasiae et nervorum sive intellectus sive voluntas hinc inde trahuntur neque ulla vera electio fieri potest” [podkreśl. w tekście – W.G.]; W *Dec. c. MANNUCCI z 24.04.1924* czytamy: „Ad contrahendum autem requiritur iudicii discretio proportionata [podkreśl. – W.G.] contractui ineundo; et cum matrimonium sit contractus perpetuus, exclusivus in ordine ad prolis generationem, requiritur ad illud, iuxta Angelicum, maturius iudicium [podkreśl. – W.G.] quam quod sufficiat v.g. ad peccandum mortaliter” (SRRD 16(1924), s. 370, n. 8; W podobnym duchu wypowiada się tenże ponens w innym wyroku: „Nec ex adverso obiiciatur easdem forte adhuc posse apta sua ordinare negotia, quia omnes consentiunt ad obligationem, quae est servitus totius vitae, maiorem requiri quam in ceteris negotiis consilii et arbitrii libertatem [podkreśl. – W.G.]. *Dec. c. MANNUCCI z 08.08.1931*, SRRD 23(1931), s. 372; Zasada (o większym stopniu wymagań w zakresie dojrzałości sądu i swobody w ocenie w stosunku do zawierających małżeństwo, niż w innych umowach) wyrażona w tych orzeczeniach, podobnie jak w wielu kolejnych, stała się czymś stałym, jak to stwierdza się w *Dec. c. PINNA z 21.03.1959*, SRRD 51(1959), s. 175, n. 3; A. DI FELICE, *La „discretio iudicii matrimonio proportionata” nella giurisprudenza rotale*, [w:] *Perturbazioni psichiche e consenso nel matrimonio canonico*, red. A. Di Felice, Roma: Officium Libri Catholici – Catholic Book Agency 1976, s. 21-22; Coraz częściej też w judykaturze rotalnej utrwał się pogląd, w myśl którego *incapacitas assumendi* stanowi autonomiczny tytuł nieważności. Tak np. w *Dec. c. ANNÉ z 17.01.1967* (SRRD 59(1967), s. 29, n. 11) stwierdzono (w odniesieniu do nimfomanii): „Si consensus matrimonialis elicited a muliere, quae iam tempore nuptiarum laborabat nymphomania in forma sua extrema, consideratur formaliter et praecipue sub ratione symptomatum humus infelicitis infirmitatis, dicendum est *deficere in consensu elementum essentiale obiecti consensus, nempe exclusivitate iuris in corpus tredendi* [podkreśl. – W.G.]. Zob. także O. FUMAGALLI CARULLI, *Il matrimonio dopo il Concilio. Capacità e consenso*, Milano: Giuffrè Editore 1978, s. 364-378.

III (13-17 listopada 1967), IV (25-30 marca 1968), V (1-6 lipca 1967), VI (11-16 listopada 1968), VII (14-19 kwietnia 1969), VIII (10-15 listopada 1969), IX (16-21 lutego 1970), X (11-16 maja 1970), XI (9-14 listopada 1970), XII (8-13 lutego 1971), XIII (24-29 maja 1970), XIV (13-18 grudnia 1971), XV (22-27 maja 1971), XVI (6-10 listopada 1972), XVII (22-27 stycznia 1973)¹¹.

W relacji relatora wymienionego Zespołu, przygotowanej przed pierwszą sesją tego gremium na kanwie kan. 1068 §§ 1-3 KPK (przeszkoda impotencji), znalazło się pytanie, czy w obrębie tej normy prawnej powinien zostać pomieszczony kanon o impotencji moralnej, tj. o niezdolności do podjęcia węzła małżeńskiego – wieczystego i wyłącznego – wspólnoty małżeńskiej. Węzeł małżeński, według kan. 1081 § 2 KPK (określenie zgody małżeńskiej), stwierdza P. Huizing, odznacza się nierozzerwalnością, wzajemnością i wyłącznością oraz obowiązkiem odpowiadającym temu prawu. Tam, gdzie brak jest wymogu „materialnego” tego prawa i obowiązku, czyli gdzie jedność ta od początku jest niemożliwa na zawsze, nie jest też możliwy węzeł małżeński. Ta impotencja fizyczna może być organiczna, a więc pochodząca z braków organicznych, albo psychiczna, czyli pochodząca z braku integracji psychicznej.

Tym bardziej węzeł małżeński jest niemożliwy – dodał wymieniony kanonista – tam, gdzie prawo wieczyste, wzajemne i wyłączne oraz odpowiadający mu obowiązek nie mogą istnieć. Rota Rzymska już raz orzekła, że małżeństwo kobiety, która dotknięta była nieuleczalną nimfomanią, i która pozbawiła ją moralnej możliwości zachowania wierności małżeńskiej, jest nieważne¹². Podobnie ten, kto doświadcza amoralności konstytutywnej, która polega na całkowitym braku sumienia moralnego i poczucia odpowiedzialności, nie może podjąć żadnego obowiązku moralnego, tym bardziej wieczystego.

W KPK, kontynuuje P. Huizing, żaden kanon nie traktuje o impotencji moralnej jako przeszkodzie. Niektórzy zaproponowali, aby umieścić kanon, w którym perwersja seksualna, nieuleczalna konieczność używania narkotyków, psychopatologia i socjopatologia zostałyby uznane jako przeszkody zrywające. Dotknięci więc takimi brakami, chociaż zdolni do powzięcia wystarczającej zgody małżeńskiej w akcie zawierania małżeństwa, tak w sferze umysłu, jak i woli, to jednak zazwyczaj nie w pełni rozumieją obowiązek, który należy podjąć, i, co jest szczególnie ważne, niezdolni są do jego wypełnienia. Dlatego jest wskazane, by została ustanowiona przeszkoda, tak aby prawo do zawarcia małżeństwa nie było całkowicie wykluczone, gdyż możliwa byłaby dyspensa; jednak, jeśli dyspensa nie zostałaby udzielona,

¹¹ W. GÓRALSKI, *Kodyfikacja prawa*, s. 83; F. CATOZZELLA, *I lavori di codificazione*, s. 20.

¹² Zob. *Dec. c. ANNÉ z17.01.1967*, SRRD 59 (1967), s. 29, n. 11.

druga strona miałaby prawo zwrócenia się o stwierdzenie nieważności, kiedy brak tak by się ujawnił, iż można byłoby udowodnić, że istniał już w okresie zawierania małżeństwa. Jeśli zaś przeszkoda nie zostałaby ustanowiona, nie byłoby innej drogi poza udowodnienie, iż współpartner nie mógł powziąć ważnego konsensu małżeńskiego; takie dowodzenie często będzie niemożliwe.

Gdy chodzi o postulat ustanowienia prawa, to zdaniem relatora, należy rozróżnić dwie rzeczywistości. Czymś innym jest ustanowić przeszkodę, która bezpośrednio zmierza do tego, by zapobiec małżeństwom, których los, z powodu jakiegoś braku jednej ze stron, przewiduje się jako nieszczęśliwy. Czymś innym z kolei jest określenie, również prawem pozytywnym, przeszkody prawa naturalnego, czyli raczej niezdolności do zawarcia małżeństwa przez tego, kto jest niezdolny do podjęcia na zawsze węzła małżeńskiego, choć zdolny jest do powzięcia wystarczającej zgody małżeńskiej.

Relator wreszcie zauważa, że niezdolność ta może pochodzić z różnych braków, które ponadto stoją na przeszkodzie, by zgoda małżeńska była powzięta z wystarczającą wiedzą albo rozeznaniami, albo wolnością. Są jednak również braki, które *per se* nie uniemożliwiają powzięcia psychologicznego aktu ludzkiego zgody małżeńskiej, jednak wraz z nimi nie istnieją i nie mogą istnieć istotne elementy przedmiotu tegoż konsensu. Prawa i wzajemnego obowiązku w sferze aktów przez się zdolnych do zrodzenia potomstwa (kan. 1081 § 2 KPK) po prostu nie może ustanowić ten, kto w stosunku do owych aktów odczuwa taką niechęć, że ich spełnianie jest dla niego zawsze moralnie niemożliwe, albo kto jest dotknięty taką perwersją seksualną, że może je spełniać jedynie w sposób niemoralny, a więc z przemocą sadystyczną; albo gdy kobieta, która jest zmuszana moralnie do przeszkadzania poczęciu albo do dokonania aborcji lub cierpi na nieuleczalną hiperestezję, tak iż jest dla niej zawsze moralnie niemożliwe tolerowanie stosunku małżeńskiego¹³.

Na podstawie przytoczonych racji relator zaproponował nowy kanon o następującym brzmieniu: „Kto jest niezdolny do podjęcia obowiązku dożgonnej i wyłącznej wierności małżeńskiej, niezdolny jest do zawarcia małżeństwa”¹⁴.

Podczas posiedzenia popołudniowego sesji trzeciej (14 listopada 1967 roku) poruszono wątek dotyczący impotencji moralnej. Relator wymienionego Zespołu stwierdził, że postęp nauk socjologicznych i psychiatrycznych wymaga, by zwrócić uwagę ku kan. 1068 § 1 KPK, jest bowiem wielu socjopatów i innych ludzi anormalnych, którzy są całkowicie niezdolni do podjęcia

¹³ P. HUIZING, *Relatio de iure canonico matrimoniali revidendo (cann. 1012-1080)*, [w:] *Il matrimonio nell'iter di revisione del Codice di diritto canonico*, s. 71-72.

¹⁴ „Qui perpetuae atque exclusivae fidelitatis coniugalis obligationem assumendi est incapax, incapax est ad matrimonium contrahendum”. Tamże, s. 72.

obowiązków właściwych małżeństwu; odnosi się to do braku zgody małżeńskiej. Jednocześnie P. Huizing podkreślił, że należy rozróżnić między niezdolnością do powzięcia zgody małżeńskiej (w kwestii tej będą konsultowani biegli w dziedzinach psychologii i psychiatrii) i niezdolnością do podjęcia obowiązków właściwych małżeństwu, czyli niezdolnością do ustanowienia przedmiotu zgody, tj. małżeństwa.

Problem sformułowania nowej normy kodeksowej, która dotyczyłaby niezdolności konsensualnej, inaczej psychicznej do zawarcia małżeństwa, pojawił się w pracach Zespołu konsultorów *De matrimonio* na kanwie debaty na temat zgody małżeńskiej.

W Relacji P. Huizinga „De consensu matrimoniali”, sporządzonej przed sesją czwartą wymienionego Zespołu (25-30 marca 1968), znalazła się wzmianka o propozycjach niektórych konsultorów wprowadzenia nowych kanonów w obszarze zgody małżeńskiej. Jedni mieli na uwadze „niezdolność psychiczną, czyli psychologiczną” do jej ukształtowania i powzięcia, tak iż sam akt konsensu, rozpatrywany *in se*, nie istniałby. Inni natomiast zwrócili uwagę nie na sam akt tejże zgody małżeńskiej, lecz na niezdolność psychiczną do podjęcia istotnych zadań i obowiązków małżeństwa.

Relator zaproponował następujący projekt w przedmiocie niezdolności do powzięcia zgody małżeńskiej:

Kan. 1082 *bis*

§ 1. Ci, którzy habitualnie lub przynajmniej przejściowo (np. w przypadku hipnozy, całkowitej nietrzeźwości itp.) dotknięci są jakąś chorobą umysłu (lub są pozbawieni wolności działania), są niezdolni do podjęcia ważnej zgody małżeńskiej.

§ 2. W «jasnym okresie»¹⁵ (lub w okresie remisji) brak zgody małżeńskiej zasadniczo domniemywa się¹⁶.

Kan. 1083 § 3

Niemający używania rozumu albo dotknięci brakiem rozeznania umysłowego nie mogą ważne zawrzeć małżeństwa¹⁷.

Kan. 1086 § 3 albo 1086 *bis*:

(Podobnie) nieważnie zawiera małżeństwo strona, która jest niezdolna psychicznie do przekazania i przyjęcia dozgonnego i wyłącznego prawa do aktu małżeńskiego¹⁸.

¹⁵ Tak tłumaczy zwrot „lucidum intervallum” T. BENSCH, *Wpływ chorób umysłowych na ważność umowy małżeńskiej w prawie kanonicznym*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1936, s. 226.

¹⁶ „Can. 1082 *bis* § 1. Qui habitualiter vel saltem transeunter (v.b. hypnosis, ebrietas perfecta etc.) aliquo modo morbo mentis laborant (vel capacitate agendi privati sunt), inhabiles sunt ad validum consensum matrimonialem praestandum. § 2. In lucido intervallo (vl tempore remissionis) defectus consensus matrimonialis plerumque praesumitur”. P. HUIZING, *Relatio e consensu matrimoniali (cann. 1081-1087)*, [w:] *Il matrimonio nell'iter di revisione del Codice di diritto canonico*, s. 179.

¹⁷ „Can. 1083 § 3. Usum rationis non habentes aut defectu discretionis animi laborantes matrimonium valide inire non valent”. Tamże.

Ponadto, po kanonie traktującym o przymusie i bojaźni (1087 KPK), relator zaproponował zamieszczenie następującego kanonu:

Niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy z powodu zakorzenionej i uprzedniej niezdolności psychicznej do wypełnienia obowiązków małżeńskich są niezdolni do przekazania tego, co jest przedmiotem zgody małżeńskiej¹⁹.

W Relacji relatora, sporządzonej na kanwie przeszkody impotencji (przed sesją dziewiątą: 16-21 lutego 1970 roku) – na podstawie złożonych *votów* członków Zespołu – znalazła się wzmianka o tym, że KPK zakłada, co zresztą jest słuszne, iż ten, kto jest niezdolny do podjęcia ważnej zgody małżeńskiej, nie może zawrzeć ważnego małżeństwa. „Nowy Kodeks, zaznaczył P. Huizing, powinien wskazywać korzenie tej niezdolności. Zostają one ograniczone do trzech:

a) habitualne albo aktualne braki używania rozumu z powodu choroby lub zaburzenia umysłu; mieszczą się tutaj wszelkie rodzaje chorób habitualnych umysłu i wszelkie zaburzenia aktualne z powodu alkoholu, narkotyków itp.;

b) brak rozeznania i zdolności oceniającej proporcjonalnych do małżeństwa; mieszczą się tutaj wszelkie braki dojrzałości psychologicznej i moralnej, które uniemożliwiają kontrahentowi wystarczające rozumienie wagi i znaczenia umowy małżeńskiej;

c) niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, pochodząca z jakichkolwiek źródeł; tak więc nimfomania i satyryzm czynią niemożliwym zachowanie wierności, liczne anomalie seksualne, jak homoseksualizm, masochizm, sadyzm często czynią niemożliwym normalne życie małżeńskie itp.”²⁰.

¹⁸ „Can. 1086 § 3 vel 1086 *bis*. (Item) invalide contrahit pars quae est psychice incapax tradendi et acceptandi ius perpetuum et exclusivum ad coniugalem actum”. Tamże.

¹⁹ „Inhabiles sunt ad matrimonium contrahendum ii qui, ob inveteratam atque antecedentem incapacitatem psychicam obeundi onera matrimonialia, incapaces sunt tradendi id quod est obiectum consensus matrimonialis”. Tamże.

²⁰ „Novus Codex praecipuas radices huius incapacitatis recenseat. Reducuntur autem ad tres, scilicet: a) Habituales vel actuales defectus usus rationis ob morbum vel perturbationem mentis; comprehenduntur omnes species morborum habitualium mentis et omnes perturbationes actuales ex alcooliceis, narcoticis, etc.; b) Defectus discretionis vel facultatis aestimativae matrimonio proportionatae; comprehenduntur omnes defectus maturitatis pechologicae et moralis quae impediunt ut contrahens pondus et valorem negotii matrimonialis sufficienter percipiat; c) Incapacitas assumendi onera essentialia matrimonii, ex quacumque radice proveniat; ita nymphomania et satyriasis impossibile reddunt observare fidelitatem, plures anomaliae sexuales et homosexualitas, masochismus, sadismus impossibilem saepe reddunt normalem vitam coniugalem, etc.”. P. HUIZING, *Ralatio de impotentia ex votis Consultorum confecta*, [w:] *Il matrimonio nell'iter di revisione del Codice di*

Relator dodał, że wymienione braki nie są przeszkodami małżeńskimi zrywającymi *sensu stricto*, czyli prawami uniezdalniającymi osoby *de se* zdolne do zawarcia małżeństwa, lecz niezdolnościami wynikającymi ze struktury psychologicznej osób: czy to powzięcia zgody prawdziwie małżeńskiej czy to przekazania przedmiotu tejże zgody; dlatego należy o nich traktować raczej w rozdziale o przeszkodach małżeńskich²¹.

Znacząca była również uwaga relatora, w myśl której w zaproponowanej normie należy użyć sformułowań ogólnych, bez uwzględniania pojęć psychiatrycznych, które ulegają częstym zmianom i są używane w różnym znaczeniu. Dlatego kanony powinny zawierać jedynie zasady, pozostawiając ich aplikację w poszczególnych przypadkach orzecznictwu z pomocą biegłych²².

Zdaniem P. Huizinga, sama impotencja nie jest przeszkodą we właściwym znaczeniu, lecz niezdolnością przekazania przedmiotu zgody małżeńskiej, zaproponował więc, by przeszkoda ta znalazła się w rozdziale o zgodzie małżeńskiej²³.

Wymieniony kanonista niemiecki uznał, że materia przeszkody impotencji oraz niezdolności psychicznej powinna zostać skodyfikowana następująco (bezpośrednio po kan. 1081 określającym akt i przedmiot zgody małżeńskiej):

Kan. 1081 *bis*

§ 1. Niezdolni są do zawarcia małżeństwa ci, którzy z powodu choroby umysłowej lub braku rozeznania nie mogą powziąć zgody małżeńskiej.

§ 2. Ci, którzy z powodu jakiegoś zaburzenia umysłu nie mają aktualnie używania rozumu, nie mogą ważnie powziąć zgody małżeńskiej, jak długo trwa zaburzenie.

Kan. 1081 *ter*

§ 1. Impotencja uprzednia i trwała [...]

§ 2. = can. 1068 § 3 [niepłodność – W.G.]

Kan. 1081 *quater*

Ci, którzy są niezdolni do podjęcia praw albo wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich, nie mogą ważnie zawrzeć małżeństwa.

Kan. 1081 *quinquies*

Jeśli niezdolność, o której w kanonach poprzednich, jest wątpliwa, czy to gdy chodzi o wątpliwość prawną czy wątpliwość faktyczną, nie należy małżeństwa odmawiać; po zawarciu zaś małżeństwa należy opowiadać się za jego ważnością, dopóki nie udowodni się czegoś przeciwnego²⁴.

---

diritto canonico. Atti editi e inediti, red. F. Catozzella, L. Sabbarese, Roma: Urbaniana University Press 2021, s. 293.

²¹ Tamże, s. 294.

²² Tamże.

²³ Tamże.

²⁴ „Can. 1081 *bis* § 1. Incapaces sunt matrimonii contrahendi qui ob morbum mentis vel ob defectum discretionis consensum matrimoniale elicere non valent.

2. OKRES 1970-1973

Kwestia niezdolności konsensualnej była następnie przedmiotem debaty podczas sesji dziewiątej Zespołu, na posiedzeniu porannym z 19 lutego 1970 roku; dyskutowano wówczas nad miejscem pomieszczenia normy o tejże niezdolności (określanej przez niektórych konsultorów mianem *impotencji moralnej*) w Kodeksie. Relator sugerował, by znalazła się w rozdziale o zgodzie małżeńskiej. Poruszono także sprawę chorób, które mogą być przyczyną niezdolności konsensualnej²⁵.

W Relacji relatora, przygotowanej przed sesją dziesiątą (11-16 maja 1970), kan. 1081 (*bis*, *ter* i *quater*) przybrał następującą wersję:

Kan. 1081 *bis*

§ 1. Ci, którzy z powodu choroby umysłu lub braku rozeznania nie mogą powziąć zgody małżeńskiej, są niezdolni do zawarcia małżeństwa.

§ 2. Ci, którzy z powodu jakiegoś zaburzenia umysłu doznają aktualnie przeszkody w używaniu rozumu, niezdolni są do zawarcia małżeństwa, jak długo trwa zaburzenie.

Kan. 1081 *ter*

Którzy nie mogą podjąć praw albo wypełnić istotnych obowiązków małżeńskich, niezdolni są do zawarcia małżeństwa.

Kan. 1081 *quater*

Jeżeli niezdolność, o której w kanonach poprzednich, jest wątpliwa, czy to gdy chodzi o wątpliwość prawną czy wątpliwość faktyczną, nie należy małżeństwa odmawiać; po zawarciu zaś małżeństwa należy opowiadać się za jego ważnością, dopóki nie udowodni się czegoś przeciwnego²⁶.

---

§ 2. Qui ob aliquam mentis perturbationem ab usu rationis actu impediuntur, consensum matrimoniale, dum perturbatione durat, valide emittere non possunt.

Can. 1081 *ter* § 1. Impotentia antecedens et perpetua [...].

§ 2. = can. 1068 § 3 [sterilitas – W.G.].

Can. 1081 *quater*. Qui incapaces sunt assumendi iura aut implendi officia matrimonialia essentialia, matrimonium valide inire nequeunt.

Can. 1081 *quinquies*. Si incapitas, de qua in canonibus praecedentibus, sit dubia, sive dubio iuris sive dubio facti, matrimonium non est impediendum; post matrimonium vero initum, standum est pro eius valore donec contrarium probetur". Tamże. Zob. G. LESZCZYŃSKI, *Proces kształtowania się kanonu 1095 Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 9 (2000), s. 340-342.

²⁵ Tamże, s. 307-308.

²⁶ „Can. 1081 *bis* § 1. Qui ob morbum mentis vel ob defectum discretionis consensum matrimoniale elicere non valent incapaces sunt matrimonii contrahendi.

§ 2. Qui ob aliquam mentis perturbationem ab usu rationis actu impediuntur incapaces sunt, dum perturbatio perdurat, matrimonii contrahendi.

Can. 1081 *ter*. Qui non valent assumere iura aut implere officia matrimonii essentialia, incapaces sunt matrimonii contrahendi.

Relator powtórzył (w nieco innych sformułowaniach to, co stwierdził w relacji przed sesją dziewiątą), że gdy chodzi o podstawowe przyczyny owej niezdolności psychicznej, to wydaje się, że dadzą się sprowadzić do trzech następujących rodzajów: a) habitualne lub aktualne braki używania rozumu z powodu choroby lub zaburzenia umysłu, obejmujące wszystkie choroby habitualne umysłu i wszystkie zaburzenia aktualne płynące z alkoholu, narkotyków itp.; b) braki rozeznania lub zdolności oceniającej małżeństwa proporcjonalne do małżeństwa, obejmujące wszystkie braki dojrzałości psychologicznej lub moralnej, które stoją na przeszkodzie, by kontrahent wystarczająco rozumiał wagę i znaczenie umowy małżeńskiej; c) niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, jak nimfomania czy satyryzm, czynią niemożliwą wierność i sam obowiązek wierności, podobnie liczne anomalie, np. seksualne (jak hemofilia, sadyzm, masochizm itp.) często czynią niemożliwym życie małżeńskie i sam obowiązek zachowania go.

P. Huizing powtórzył także, iż wymienione braki nie są przeszkodami zrywającymi, dlatego powinny być uwzględnione w rozdziale o przeszkodach²⁷.

Podczas pierwszego posiedzenia (porannego) sesji dziesiątej (11 maja 1970 roku) konsultorów skupionych w Zespole, odbywającego się z udziałem przewodniczącego Papieskiej Komisji (kard. P. Feliciego), poddano pod dyskusję zredagowane przez relatora kanony (w oparciu o nadesłane przez konsultorów *vota*).

Kan. 1081 *bis* brzmiał następująco:

§ 1. Ci, którzy z powodu choroby umysłowej lub braku rozeznania nie mogą podjąć zgody małżeńskiej, niezdolni są do zawarcia małżeństwa.

§ 2. Ci, którzy z powodu jakiegoś zakłócenia umysłu doznają aktualnie przeszkody, niezdolni są do zawarcia małżeństwa, jak długo trwa zakłócenie²⁸.

Can. 1081 *quater*. Si incapitas, de qua in canonibus praecedentibus, sit dubia, sive dubio iuris sive dubio facti, matrimonium non est impediendum; post matrimonium vero initum, standum est pro eius valore donec contrarium probetur". Tamże, s. 311; Zob. M. CANONICO, *L'incapacità naturale al matrimonio*, s. 78-79; G. DZIERŻON, *Geneza kan. 1095, nn. 1-3 KPK*, [w:] W. GÓRALSKI, G. DZIERŻON, *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego (kan. 1095, nn. 1-3 KPK)*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego 2001, s. 73-74.

²⁷ P. HUIZING, *Relatio: Canonis novi de consensu matrimoniali*, [w:] *Il matrimonio nell'iter di revisione del Codice di diritto canonico Atti editi e inediti*, red. F. Catozzella, L. Sabbarese, Roma: Urbaniana University Press 2021, s. 311-312.

²⁸ „§ 1. Qui ob morbum mentis vel defectum discretionis consensum matrimonialem elicere non valent incapaces sunt matrimonii contrahendi. § 2. Qui ob aliquam mentis perturbationem ab usu rationis actu impediuntur incapaces sunt, dum perturbatio perdurat, matrimonii contrahendi". Tamże, s. 312.

Z kolei kan. 1081 *ter* sformułowany został następująco: „Którzy nie mogą podjąć praw albo wypełnić istotnych obowiązków małżeńskich, niezdolni są do zawarcia małżeństwa”²⁹.

Kan. 1081 *quater* został zaproponowany w następującym ujęciu:

Jeżeli niezdolność, o której w kanonach poprzednich, jest wątpliwa, czy to gdy chodzi o wątpliwość prawną czy wątpliwość faktyczną, nie należy małżeństwa odmawiać; po zawarciu zaś małżeństwa należy opowiadać się za jego ważnością, dopóki nie udowodni się czegoś przeciwnego³⁰.

W debacie nad tymi projektami, odbywającej się podczas sesji X (11-16 maja 1970), zgłoszono wiele propozycji³¹. Przede wszystkim jednak, na posiedzeniu porannym z 11 maja, uczestniczący w nim kard. P. Felici, przewodniczący Papieskiej Komisji do Rewizji KPK, zwrócił się do relatora Zespołu o przedstawienie kwestii do dyskusji. P. Huizing zaproponował wówczas przeanalizowanie zredagowanych przez siebie kanonów (wyżej przedstawionych): 1081 *bis* §§ 1-2, 1081 *ter* i 1081 *quater*³².

Jeden z konsultorów (D.S. Lourdasamy) wyraził przekonanie, że kan. 1081 *bis* zawiera pewne „pomieszenie” między przyczyną i faktem niezdolności, gdzie w § 1 stwierdza się: „Ci, którzy z powodu choroby umysłowej lub braku rozeznania [...]”. Tymczasem powinno być: „Ci, którzy z powodu braku używania rozumu lub braku rozeznania [...]”³³. Stwierdził przy tym, że gdy chodzi o dwa nowe kanony wzięte kompleksowo, to materia powinna być ujęta w następującym porządku: 1. o braku używania rozumu, czy to habitualnego czy aktualnego; 2. o braku rozeznania; 3. o niezdolności do podjęcia i wypełnienia obowiązków małżeńskich³⁴.

Niewątpliwie, propozycja ta stanowiła przełom w toczącej się debacie nad sformułowaniem normy prawnej dotyczącej niezdolności konsensualnej.

Przedmiotem dyskusji była kwestia rozumienia *discretio iudicii*: zwrócono uwagę m.in. na to, że rzeczywistość ta całkowicie różni się od braków

²⁹ „Qui non valent assumere iura aut implere officia matrimonii essentielles, incapaces sunt matrimonii contrahendi”. Tamże.

³⁰ „Si incapacitas, de qua in canonibus praecedentibus, sit dubia, sive dubio iuris sive dubio facti, matrimonium non est impediendum; post matrimonium vero initum, standum est pro eius valore donec contrarium probetur”. „Communicationes” 7 (1975), nr 1, s. 41.

³¹ Tamże, s. 41-62.

³² Zob. przypisy: 24, 25 i 26.

³³ Zamiast „Qui ob morbum mentis vel ob defectum discretionis [...]” powinno być: „Qui ob defectum usus rationis vel ob defectum discretionis [...]”. *Sessio X (dd. 11-16 maii 1970 habita)*, [w:] *Il matrimonio nell'iter di revisione del Codice di diritto canonico. Atti editi e inediti*, s. 315.

³⁴ Tamże.

spowodowanych chorobą umysłową, brak rozeznania zależy bowiem od innych przyczyn, np. od idei obsesyjnych, pewnej przejściowej nerwicy, osobowości psychopatycznej itp. Padały także różne propozycje dotyczące struktury i redakcji normy prawnej o niezdolności konsensualnej; dostrzeżono poza tym potrzebę unikania dwuznaczności w używaniu takich terminów, jak: *morbis mentis*, *defectus discretionis* czy *mentis disturbatio*.

T. Garcia Barberena zaproponował, by niezdolność konsensualną ująć w jednym następującym kanonie (1081 *bis*):

§ 1. Są niezdolni do zawarcia małżeństwa:

1. Którzy są chorzy umysłowo albo są dotknięci przejściowymi zaburzeniami umysłu, tak iż nie mogą powziąć zgody małżeńskiej;
2. Którzy z powodu braku wystarczającego rozeznania nie mogą poznać «ciężkości» stanu małżeńskiego i obowiązków;
3. Którzy doznają poważnej przeszkody w przyjęciu lub utrzymaniu istotnych obowiązków małżeńskich z powodu braku psychicznego.

§ 2. Jeśli niezdolność, o której mowa w § 1 byłaby wątpliwa, nie należy ani zabraniać małżeństwa ani stwierdzać jego nieważności³⁵.

Do projektu tego dwóch konsultorów zgłosiło zastrzeżenia, a R. Bidagor, sekretarz Papieskiej Komisji, zauważył, że w sformułowaniu stosownej normy prawnej nie brak trudności, należy jednak odnieść się do wskazań orzecznictwa i doktryny z okresu pięćdziesięciu lat³⁶, tak by norma określająca nowy tytuł nieważności pozwoliła rozwiązywać różne przypadki w sposób jednoznaczny. Dodał, że gdy debatuje się na temat impotencji, dostrzega się istnienie serii braków zdolności, które łącznie „podpadają” pod nazwę impotencji moralnej, a które należy ujmować w aspekcie braku zgody małżeńskiej. Należałoby więc tzw. impotencję moralną traktować jako wadę konsensu, jednak oznacza to drogę trudniejszą od tej, na której rzeczywistość ta byłaby ujmowana w aspekcie przeszkód. Formuły, zaproponowane

³⁵ „Can. 1081 *bis* § 1. Sunt incapaces matrimonii contrahendi:

1. Qui morbo mentis laborant aut afficiuntur perturbationibus mentis transitoriis, ita ut consensum matrimoniale elicere nequeant;

2. Qui ob defectum sufficientis discretionis, matrimonialis status gravitatem et obligationes perspicere nequeunt;

3. Qui ab oneribus matrimonii essentialibus suscipiendis vel sustinendis animi defectu graviter praepediuntur.

§ 2. Si incapacs de qua in § 1 sit dubia, nec matrimonium est impediendum nec nullum declarandum”. Tamże, s. 316. Zob. M.F. POMPEDDA, *Il can. 1095, nn. 1-2 nell' economia della disciplina del matrimonio*, [w:] *Diritto matrimoniale canonico*, t. 2: *Il consenso*, red. P.A. Bonnet, C. Gullo, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2003, s. 24-26.

³⁶ Zob. S. VILLEGGIANTE, *La capacità psicologica*, s. 26-60.

przez P. Huizinga, sekretarz Papieskiej Komisji uznał za zbyt ogólnikowe (tak też określił je G. Leclerc oceniając, że nie wnoszą żadnego nowego kryterium prawnego, z którego należałoby wnioskować, że brak jest zgody małżeńskiej). Nowe kryterium, stwierdził R. Bidagor, słusznie powinno być wyjaśnione na podstawie orzecznictwa i doktryny³⁷.

W rezultacie P. Huizing przyznał, że jako podstawę do debaty należy przyjąć propozycję T. Garcii Barbereny, co też wszyscy konsultorzy zaakceptowali³⁸.

Debatę rozpoczęto od § 1 n. 1 projektu wymienionego kanonisty hiszpańskiego, a więc od sformułowania, iż niezdolnymi do zawarcia małżeństwa są „chorzy umysłowo albo dotknięci przejściowymi zaburzeniami umysłu, tak iż nie mogą powziąć zgody małżeńskiej”. Zgłoszono wówczas różne próby nowej redakcji tej formuły, a ostatecznie przyjęto wersję, którą zaproponował G. Casoria:

Są niezdolni do zawarcia małżeństwa: 1. Którzy są dotknięci chorobą umysłową albo poważnym zaburzeniem, tak, iż jako pozbawieni używania rozumu, nie mogą powziąć zgody małżeńskiej³⁹.

Debatę nad tym projektem podjęto podczas posiedzenia porannego sesji X – 12 maja 1970 roku. Gdy żadna z siedmiu wniesionych poprawek nie uzyskała większości głosów, głosowano ponownie na formułę zaproponowaną przez G. Casorię, za którą opowiedziało się siedmiu konsultorów (pięciu było przeciwnych)⁴⁰.

Następnie analizowano n. 2 formuły zgłoszonej przez T. Garcję Barbere-nę: „Którzy z powodu braku wystarczającego rozeznania nie mogą poznać «ciężkości» stanu małżeńskiego i obowiązków”.

Kwestią wstępną okazało się miejsce tej normy: padła propozycja przeniesienia jej do rozdziału o przeszkodach małżeńskich, dwaj zaś konsultorzy uznali, że norma ta jest już zawarta w kan. 1082 KPK, choć kanon ten powinien być lepiej zredagowany, tak by uwzględniał nie tylko wiedzę konieczną, lecz również rozeznanie. Jednak wszyscy pozostali konsultorzy opowiedzieli się za koniecznością utworzenia normy odrębnej od kan. 1082, która powinna być pomieszczona na dalszym miejscu rozdziału o zgodzie małżeńskiej

³⁷ *Sessio X (dd. 11-16 maii 1970 habita)*, s. 316.

³⁸ Tamże.

³⁹ „Sunt incapaces matrimonii contrahendi: – 1. Qui mentis morbo aut gravi perturbatione afficiuntur ita ut matrimoniale consensum, utpote usu rationis carentes, elicere nequeant”. Tamże, s. 317.

⁴⁰ Tamże, s. 317-318.

(np. tam, gdzie jest mowa o małżeństwie zawierającym przez pełnomocnika), gdzie znajdują się dyspozycje jedynie szerzej związane z konsensem.

Do propozycji T. Garcii Barbereny odniosło się kilku uczestników posiedzenia w kwestii przyczyny braku rozeznania i jego natury. Czterech zdecydowanie podkreśliło, iż rozeznanie oceniające różni się od wiedzy i dlatego konieczna jest norma różna od kan. 1082 KPK, w tym pierwszym bowiem przypadku chodzi o coś więcej niż o wiedzę: o sąd praktyczny o małżeństwie. Inni konsultorzy zwrócili uwagę na przedmiot rozeznania (zdaniem G. Casorii, V. Fagiolo i T. Garcii Barbereny są nim prawa i obowiązki małżeńskie, a w opinii Ch. De Clercqa istotne obowiązki małżeńskie)⁴¹.

Gdy chodzi o same sformułowania normy prawnej, to zgłoszono pięć propozycji, wśród których jedna (P.F. Cremony) obejmowała zarówno chorobę umysłową, jak i brak rozeznania⁴².

Podczas posiedzenia trzeciego (popołudniowego) sesji X (11 maja 1970) analizowano propozycję L.L. Anné (wybraną przez Zespół na poprzednim posiedzeniu): „Którzy mają poważny brak rozeznania, czyli dojrzałości sądu co do istotnych praw małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych”⁴³.

Po zaproponowaniu przez uczestników posiedzenia jedenastu drobnych zmian, LL. Anné wnioskował o głosowanie nad swoim zmodyfikowanym projektem, który brzmiał następująco: „Którzy mają poważny brak rozeznania oceniającego co do praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych”. Za wersją tą opowiedziało się ośmiu konsultorów, dwóch było przeciwnych⁴⁴.

Wypada zauważyć, że takie brzmienie normy prawnej przyjął kan. 1095, n. 2 KPK, z tym wyjątkiem, że w Kodeksie dodano słowo „istotnych” (*essentialia*) (praw i obowiązków małżeńskich).

Z kolei przystąpiono do dyskusji nad n. 3 wyżej przytoczonego kanonu 1081 *bis* zaproponowanego przez T. Garię Barberenę („Którzy doznają poważnej przeszkody w przyjęciu lub utrzymaniu istotnych obowiązków małżeńskich z powodu braku siły”).

Niektórzy konsultorzy odnieśli się do tego sformułowania krytycznie, gdyż – jak uznali – sprzyja ono rozwodowi; inni uznali, że takie przypadki

---

⁴¹ Tamże, s. 318.

⁴² Tamże.

⁴³ „Qui laborant gravi defectu discretionis seu maturitatis iudicii circa essentialia matrimonii iura mutuo tradenda et acceptanda”. Tamże, s. 319.

⁴⁴ „Qui laborant gravi defectu discretionis iudicii circa iura et officia matrimonialia mutuo tradenda et acceptanda”. Tamże.

mogą być wystarczająco rozwiązane przez normy nn. 1 i 2 kanonu 1081 *bis*. Pozostali dostrzegli stosowność i konieczność takiej normy, gdyż istnieją liczne przypadki niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, jak nimfomania czy satyryzm, uniemożliwiają wypełnianie obowiązku wierności, podobnie jak wiele innych anomalii (m.in. seksualnych), które czynią niemożliwym życie małżeńskie. Tego rodzaju niezdolność, podkreślali, nie pochodzi ani z braku wiedzy czy rozeznania ani z choroby umysłowej, lecz z anomalii, która odnosi się do sfery psycho-seksualnej; niezdolność taka sprawia moralną niemożliwość podjęcia na zawsze obowiązków⁴⁵.

Debatę nad n. 3 kontynuowano na posiedzeniu porannym 13 maja 1970 roku. Podczas gdy jedni konsultorzy dostrzegli stosowność wprowadzenia takiej normy, inni byli przeciwni motywując to tym, iż rozwiązywanie tego rodzaju przypadków (niezdolności) należy do orzecznictwa. Znaczące były głosy J.S. Quinna, T. Garcii Barbereny, P.F. Cremona i J.B. Chena, którzy zauważyli, że skoro przyjęto normy dotyczące chorób umysłowych i braku rozeznania, choć i w tych kwestiach wypowiada się orzecznictwo, to nie widać racji, dlaczego należałoby zrezygnować z normy o anomaliiach psycho-seksualnych tylko dlatego, że są one przedmiotem rozstrzygnięć judykatury; chodzi zatem o pewną konsekwencję⁴⁶.

Uczestniczący w posiedzeniu R. Bidagor, sekretarz Papieskiej Komisji, zauważył, że rozwiązanie owej kwestii niesie ze sobą szczególne trudności, gdyż należy chronić wszystkie wymogi prawa naturalnego, którego nowa norma byłaby wyjaśnieniem. Należy więc znaleźć odpowiednie rozwiązanie w utworzeniu normy Kodeksu dotyczącej nowego tytułu nieważności przyjętego już w orzecznictwie, które w ten sposób rozwiązywałoby w przyszłości owe przypadki w oparciu o przyjęte zasady.

T. Garcia Barberena, nie zgadzając się z R. Bidagorem stwierdził, że tu nie chodzi o wyjaśnienie prawa naturalnego, lecz o formalności, które byłyby wprowadzone przez prawo pozytywne, które ma podstawę w prawie naturalnym. Poza tym, dlaczego sędziowie musieliby być zmuszeni do podejmowania wniosków pośrednich wyprowadzanych z pewnych zasad do rozwiązywania, np. przypadku kobiety nimfomanki. Nowy tytuł nieważności powinien objąć niezdolność pochodzącą nie tylko z anomalii seksualnych, lecz również z anomalii sfery psychologicznej powodujących osobowość anor-

⁴⁵ Tamże, s. 319-320; Zob. A. STANKIEWICZ, *L'incapacità psichica nel matrimonio: terminologia, criteri*. „Ephemerides Iuris Canonici” 36(1980), s. 256.

⁴⁶ Zob. *Dec. c. FELICI* z 22.05.1956, SRRD 48(1956), s. 259, n. 8; *Dec. c. FILIPIAK* 15.06.1956, SRRD 49(1957), s. 259, n. 7.

malną; to wszystko mogłoby być określone mianem „anormalności psychosomatycznej”, która jest znana współczesnej kulturze.

Z kolei G. Leclerc, zgadzając się z wypowiedzią R. Bidagora i polemizując z T. Garcia Barbereną uznał, że nowy tytuł nieważności może być przyjęty jedynie wówczas, gdy wymaga tego prawo naturalne, w przeciwnym razie nie może być sporządzone *lex generalis*, które, w tej hipotezie, byłoby przeciwne najbardziej podstawowemu prawu do zawarcia małżeństwa. Prawo bowiem pozytywne może zabronić zawarcia określonego, konkretnego małżeństwa, nie może natomiast ustanowić zakazu ogólnego, jeśli nie pochodzi on z prawa naturalnego⁴⁷.

W głosowaniu nad tym, czy można przyjąć normę w tej materii w tym miejscu (w rozdziale o zgodzie małżeńskiej) siedem głosów było „za” a cztery „przeciw”.

P. Huizing zaproponował wówczas następujące brzmienie normy: „(Niezdolni są do zawarcia małżeństwa), którzy są dotknięci taką poważną anomalią seksualną, że moralnie są niezdolni do podjęcia samych istotnych obowiązków małżeńskich”⁴⁸.

Po wniesieniu poprawek przez czterech konsultorów przyjęto formułę następującą: „Którzy z powodu poważnej anomalii psychoseksualnej nie mogą podjąć istotnych obowiązków małżeńskich”⁴⁹.

W trakcie dziewiątego (popołudniowego) posiedzenia Zespołu (15 maja 1970 roku) podjęto najpierw refleksję nad systematyką materii dotyczącej przeszkody impotencji. Przewodniczący przedstawił propozycję U. Navarretego przeniesienia kan. 1068 (o impotencji) do rozdziału o zgodzie małżeńskiej. Impotencja bowiem nie jest przeszkodą jako taką, tj. prawem uniezdalniającym osobę *de se* zdolną do zawarcia małżeństwa, lecz jest niezdolnością podjęcia przedmiotu zgody małżeńskiej. Kanon zatem o impotencji powinien być pomieszczony zaraz po kan. 1081, który określa przedmiot konsensu.

Kilku konsultorów (G. Casoria, J. Bank, P.F. Cremin, T. Garcia Barberena, J.B. Chen) opowiedziało się za określeniem impotencji jako czegoś obiektywnego, istniejącego istotowo, i dlatego – ich zdaniem – lepiej jest pomieścić ją wśród przeszkód, niż w kanonach o zgodzie małżeńskiej.

⁴⁷ *Sessio X (dd. 11-16 maii 1970 habita)*, s. 320-321; *De opera consultorum in apparandis canonum schematibus*, „Communicaciones” 7 (1975), nr 1, s. 49-50.

⁴⁸ „(Incapaces sunt matrimonii contrahendi) qui talem gravem anomaliam sexalem patiuntur ut moraliter incapaces sint assumendi ipsos obligationes matrimonii essentielles”. *Sessio X (dd. 11-16 maii 1970 habita)*, s. 321.

⁴⁹ „Qui ob gravem anomaliam psychosexualem obligationes matrimonii essentielles assumere nequeunt”. Tamże.

Z kolei G. Leclerc zauważył, że cała sprawa zależy od kryteriów systematyki. Jeśli ma się na uwadze samą naturę konsensu małżeńskiego, należy powiedzieć, że jest on aktem władz duchowych (rozumu i woli). W tym aspekcie, w rozdziale o konsensie powinno znaleźć się tylko to, co bezpośrednio odnosi się do wykonywania owych władz (kanony o wiedzy koniecznej, symulacji, przymusie i bojaźni, podstępnie, błędnie itd.). Impotencja zaś nie odnosi się bezpośrednio do wykonywania władz duchowych (jest brakiem osobowym w porządku psychicznym, który nie wpływa bezpośrednio na samo wykonywanie owych władz). Weryfikuje się to również w przypadku impotencji funkcjonalnej: osoba jest niezdolna z powodu mankamentu fizycznego, choć jego przyczyna należy do sfery psychicznej. Stąd też korzystniejsze jest traktowanie o impotencji w rozdziale o przeszkodach⁵⁰.

D.S. Lourdasamy natomiast preferował propozycje U. Navarretego z uwagi na rację, jaką ten ostatni wskazał, a także z powodu bliskości materii z kan. 1081 *bis* o chorobach psychicznych.

L.L. Anné i J.S. Quinn zaaprobowali wniosek Navarretego, jednak pragnęliby, by dokonana się zmiana tytułu rozdziału o zgodzie małżeńskiej na tytuł następujący: „O małżeństwie jako umowie” (L.L. Anné) lub „O przedmiocie zgody małżeńskiej” (J.S. Quinn).

Przewodniczący Zespołu uznał, że do kwestii tej można będzie wrócić, gdy będzie rozpatrzona sprawa bardziej generalna o systematyce całego działu o małżeństwie. Natomiast tymczasem nowa norma o anomaliach psychoseksualnych (kan. 1081 *bis*, n. 3) mogłaby zostać przeniesiona do kan. 1068, i to zarówno z uwagi na bliskość materii, jak i uniknięcie poważniejszych trudności technicznych, które wiążą się z propozycją U. Navarretego.

Natomiast Ch. De Clercq i P.F. Cremin zaproponowali, by kanony pozostały tam, gdzie są i by n. 3 kan. 1081 *bis* stał się kanonem autonomicznym 1081 *ter*.

W głosowaniu wszyscy konsultorzy opowiedzieli się za pozostawieniem kanonu o impotencji na swoim dotychczasowym miejscu. Gdy chodzi natomiast o propozycję, by n. 3 kan. 1081 *bis* stał się kanonem autonomicznym, ośmiu było „za” a dwóch „przeciw”. Wreszcie w kwestii, czy nowy ten kanon powinien być kan. 1081 *ter*, sześć głosów było „za”, dwa „przeciw” przy jednym wstrzymującym się⁵¹.

⁵⁰ Zob. J.M. SERRANO RUIZ, *La novità normativa e la collocazione sistematica del can. 1095 n.3*, [w:] *Diritto matrimoniale canonico*, t. 2: *Il consenso*, red. P.A. Bonnet, C. Gullo, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2003, s. 117-118; *Dec. c. ANNÉ 25.02.1969*, SRRD 61(1969), s. 174, n. 8; *Dec.c. ANNÉ 28.06.1965*, SRRD 57(1965), s. 503, n. 4.

⁵¹ *Sessio X (dd. 11-16 maii 1970 habita)*, s. 327-328.

R. Bidagor zaproponował następującą redakcję kan. 1081 *ter*: „Niezdolni są do zawarcia małżeństwa, którzy z powodu poważnej anomalii psychoseksualnej nie mogą podjąć istotnych obowiązków małżeńskich”⁵².

Projekt ten przyjęto sześcioma głosami, przy trzech przeciwnych i jednym „za” *iuxta modum*⁵³.

Tak więc kanony o niezdolności psychicznej zostały ukształtowane następująco:

Kan. 1081 *bis*

Są niezdolni do zawarcia małżeństwa:

1. Którzy są chorzy umysłowo albo są dotknięci poważnymi zaburzeniami (umysłu), tak iż, jako pozbawieni używania rozumu, nie mogą powziąć zgody małżeńskiej;
2. Którzy mają poważny brak rozeznania oceniającego co do praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych⁵⁴.

Kan. 1081 *ter*

Są niezdolni do zawarcia małżeństwa, którzy z powodu poważnej anomalii psychoseksualnej nie mogą podjąć istotnych obowiązków małżeńskich⁵⁵.

WNIOSKI

Nie ulega wątpliwości, że w tytule VII Księgi trzeciej KPK z 1917 roku – *De matrimonio* najbardziej „newralgicznym” segmentem był rozdział V – *De consensu matrimoniali* (kan. 1081-1193), podobnie jak w Kodeksie obowiązującym jest rozdział czwarty tytułu siódmego, części pierwszej księgi czwartej (kan. 1095-1107). Zgoda małżeńska, będąca przyczyną sprawczą małżeństwa, stanowi bowiem szczególny *actus humanus*, który nieodwołalnie wiąże mężczyznę i kobietę decydujących się na podjęcie „wspólnoty całego życia”.

⁵² „Sunt incapaces matrimonii contrahendi qui ob gravem anomaliam psychosexualem obligationes matrimonii essentielles assumere nequeunt”. Tamże, s. 328.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ „Can. 1081 *bis*. Sunt incapaces matrimonii contrahendi: 1. qui mentis morbo aut gravi perturbatione (animi) afficiuntur ita ut matrimoniale consensum, utpote rationis usu carentes, elicere nequeant; 2. qui laborant gravi defectu discretionis iudicii circa iura et officia matrimonialia mutuo tradenda et acceptanda”. Tamże, s. 329.

⁵⁵ „Can. 1081 *ter*. Sunt incapaces matrimonii contrahendi qui ob gravem anomaliam psychosexualem obligationes matrimonii essentielles assumere nequeunt”. Tamże. Zob. U. NAVARRETE, *Problemi sull'autonomia dei capi di nullità del matrimonio per difetto di consenso causato da perturbazioni della personalità*, [w:] *Perturbazioni psichiche e consenso nel matrimonio canonico*, red. A. Di Felice, Roma: Officium Libri Catholici – Catholic Book Agency 1976, s. 128-130; A. AMATI, *Maturità psico-affettiva e matrimonio (can. 1095, 2-3 del Codice di Diritto canonico)*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2001, s. 51-52; G. DZIERŻON, *Geneza kan.1095, nn. 1-3 KPK*, s. 78-80.

Podstawowym warunkiem powzięcia zgody małżeńskiej jest zdolność konsensualna, znajdująca swój fundament w ontologicznej strukturze osoby ludzkiej: podmiotowa (odpowiednie funkcjonowanie rozumu i woli) i przedmiotowa (zdolność do przekazania przedmiotu zgody małżeńskiej)⁵⁶.

Brak w KPK z 1917 roku regulacji dotyczącej zdolności konsensualnej, a także rozwój nauk psychologicznych i psychiatrycznych sprawiły, że zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie zaczęto – coraz częściej, poczynając od lat dwudziestych ubiegłego stulecia – brać pod uwagę niezdolność naturalną do małżeństwa, o czym już wyżej nadmieniono.

Zainicjowany przez papieża Jana XXIII proces rewizji i kodyfikacji prawa kanonicznego, rozpoczęty *de facto* po zakończeniu Soboru Watykańskiego II, objął m.in. prawo małżeńskie, w tym obszar zgody małżeńskiej. Intensywne prace konsultorów Zespołu *De matrimonio* Papieskiej Komisji do Rewizji KPK w tym zakresie, podjęte w 1966 roku, w pierwszej fazie prac (do 1973 roku) zaowocowały wypracowaniem projektu nowych kanonów: 1081 *bis* (*usus rationis* i *discretio iudicii*) i 1081 *ter* (*incapacitas asumendi*), które stały się podstawą do dalszych prac, kontynuowanych w kolejnych etapach złożonego procesu kodyfikacyjnego.

PIŚMIENNICTWO

- AMATI Angelo, *Maturità psico-affettiva e matrimonio (can. 1095, 2-3 del Codice di Diritto canonico)*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2001.
- BENSCH Teodor, *Wpływ chorób umysłowych na ważność umowy małżeńskiej w prawie kanonicznym*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1936.
- CANONICO Marco, *L'incapacità naturale al matrimonio nel diritto civile e nel diritto canonico*, Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane 1994.
- DI FELICE Andrea, *La „discretio iudicii matrimonio proportionata” nella giurisprudenza rotale*, [w:] *Perturbazioni psichiche e consenso nel matrimonio Canonico*, red. A. Di Felice, Roma: Officium Libri Catholici – Catholic Book Agency 1976.
- D'OSTILLO Francesco, *La storia del nuovo Codice di diritto canonico: revisione, promulgazione, presentazione*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 1983.
- DZIERŻON Ginter, *Geneza kan. 1095, nn. 1-3 KPK*, [w:] W. GÓRALSKI, G. DZIERŻON, *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego (kan. 1095, nn. 1-3 KPK)*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego 2001, s. 59-102.

---

⁵⁶ Szerzej na ten temat zob. G. DZIERŻON, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa jako kategoria kanoniczna*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego 2002, s. 111-137.

- DZIERŻON Ginter, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa jako kategoria kanoniczna*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego 2002.
- FELICI Pericle, *A che punto è la preparazione del Codice?* „Communications” 1(1969), s. 74-77.
- FUMAGALLI CARULLI Omberta, *Il matrimonio dopo il Concilio. Capacità e consenso*, Milano: Giuffrè Editore 1978.
- GÓRALSKI Wojciech., *Kodyfikacja prawa w Kościele Łacińskim po Soborze Watykańskim II*, Płock: Płockie Wydawnictwo Diecezjalne 1983.
- LESZCZYŃSKI Grzegorz, *Proces kształtowania się kanonu 1095 Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 9 (2000), s. 337-345.
- MARTINELLI Enrica, *Il „defectus discretionis iudicii” in sistema matrimoniale canonico*, „Stato, Chiesa e pluralismo confessionale” 35(2017), s. 1-27.
- NAVARRATE Urbano, *Problemi sull'autonomia dei capi di nullità del matrimonio per difetto di consenso causato da perturbazioni della personalità*, [w:] *Perturbazioni psichiche e consenso nel matrimonio canonico*, red. A. Di Felice, Roma: Officium Libri Catholici – Catholic Book Agency 1976, s. 113-136.
- POMPEDDA Mario F., *Il can. 1095, nn. 1-2 nell' economia della disciplina del matrimonio*, [w:] *Diritto matrimoniale canonico*, t. 2: *Il consenso*, red. P.A. Bonnet, C. Gullo, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2003, s. 19-33.
- SERRANO RUIZ Jose M., *La novità normativa e la collocazione sistematica del can. 1095 n. 3*, [w:] *Diritto matrimoniale canonico*, t. 2: *Il consenso*, red. P.A. Bonnet, C. Gullo, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2003, s. 91-119.
- STANKIEWICZ Antoni, *L'incapacità psichica nel matrimonio: terminologia, criteri*, „Ephemerides Iuris Canonici” 36(1980), s. 234-261.
- VILLEGIANTE Sebastiano, *La capacità psicologica come causa di nullità del matrimonio in diritto canonico*, Roma: Pliniana 1974.

PROBLEMATYKA NIEZDOLNOŚCI KONSENSUALNEJ DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA
W PRACACH PAPIESKIEJ KOMISJI DO REWIZJI KPK
W FAZIE WYPRACOWYWANIA NOWYCH KANONÓW (1966-1973)

Streszczenie

Rozpoczęta po zakończeniu Soboru Watykańskiego II reforma prawa kanonicznego objęła m.in. prawo małżeńskie. Szczególnie istotnym obszarem kodyfikacji w tym zakresie była zgoda małżeńska, która jest przyczyną małżeństwa. Brak regulacji o zdolności konsensualnej w KPK 1917 oraz rozwój nauk psychologicznych i psychiatrycznych skłoniły doktrynę i orzecznictwo do wypełnienia tej luki. Nic dziwnego, że w procesie reformy i kodyfikacji prawa kanonicznego Papieska Komisja ds. Rewizji KPK, wspierana przez konsultorów, podjęła próbę dokładniejszego określenia niezdolności konsensualnej.

Intensywna praca konsultorów zespołu *De matrimonio* Papieskiej Komisji w tym zakresie (w pierwszej fazie kodyfikacji: 1966-1973) zaowocowała przygotowaniem projektu nowych kanonów, który stał się podstawą do dalszych prac.

W procesie rewizji i kodyfikacji nie miała rolę odgrywało orzecznictwo Trybunału Roty Rzymskiej.

Przedmiotem niniejszego studium jest proces kształtowania się przyszłego kan. 1095, nn. 1-3 KPK w pierwszej z wymienionych faz (1966-1973), złożonego procesu posoborowej rewizji i kodyfikacji prawa kanonicznego. W pierwszej części autor omawia prace trwające w latach 1966-1970, w drugiej zaś prace trwające w latach 1970-1973.

Metoda pracy wszystkich Zespołów Konsultorów przewidywała dwie fazy. Pierwsza polegała na przygotowaniu materiałów na sesje. Znając materię wskazaną na obrady Zespołu, każdy konsultor wysyłał, na miesiąc przed rozpoczęciem sesji, własne *votum* do przewodniczącego Papieskiej Komisji. Otrzymywane *vota* były przekazywane relatorowi, który sporządzał relację lub wstępny schemat, w którym dokonywał reasumpeji kwestii i propozycji poszczególnych konsultorów, a następnie, na ich podstawie, formułował propozycje kanonów do kolegialnej dyskusji i poprawek. Podczas sesji, która stanowiła drugą fazę pracy Zespołu, jego relator przedstawiał syntetycznie wynik prac, referując materiał zawarty w *votach* poszczególnych członków Zespołu. Każdy z nich mógł w dyskusji bliżej wyjaśniać swoje racje dotyczące sformułowania danego kanonu. Owocem sesji stawała się relacja sporządzona przez referenta i zaproponowany (w końcowym głosowaniu) schemat kanonów. Intensywne prace konsultorów Zespołu *De matrimonio* Papieskiej Komisji ds. Rewizji KPK w tym zakresie, podjęte w 1966 roku, w pierwszej fazie prac (do 1973 roku) zaowocowały wypracowaniem projektu nowych kanonów: 1081 bis (*usus rationis* i *discretio iudicii*) i 1081 ter (*incapacitas asumendi*), które stały się podstawą do dalszych prac, kontynuowanych w kolejnych etapach złożonego procesu kodyfikacyjnego.

Słowa kluczowe: małżeństwo; zgoda małżeńska; konsultorzy; projekty kanonów.